

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ "ЕГОЦЕНТРИЧНИХ" СЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розглядаються особливості перекладу "егоцентричних" слів з англійської мови на українську, аналізуються перекладацькі граматичні та лексичні трансформації, які забезпечують адекватне відтворення такої лексики в цільовій мові

Деяка частина англійської лексики є "егоцентричною", тобто орієнтованою на автора усного чи письмового висловлювання. Співвідносячись з мовцем, такі слова групуються за трьома напрямками, які можна представити за допомогою ядерних елементів [1]:

учасники комунікації /я, ти, він/
просторові параметри / тут, коло тебе, там/
часові характеристики /зараз, тепер, тоді/.

Центральною особою процесу комунікації є мовець /я/, інші учасники мовленнєвої ситуації /ти та третя особа, на яку посилаються у висловлюванні/ перебувають у певних відношеннях до мовця, тобто того, хто називає себе "я":

"I" - "who is speaking now" - укр. "я" – той, хто говорить зараз;
"you" - "who is being spoken to" - укр. "ти" – той, до кого звертаються;
"he/she" - "who is not I and you" - укр. "він"/"вона" – той, хто не "я" і не "ти".

Навколо цих ключових одиниць групуються інші егоцентричні слова. Наприклад, "I" /"я" очолюють сукупність таких слів, як me, my, mine, myself, this тощо, значення яких розкривається за допомогою "I":

my – belonging to **me**;
me – object form for the pronoun **I**;
this/these are used when the person or thing is near in space or time to **the speaker**;
I - used by **a speaker** or writer to refer **to himself** [2].

Передача "егоцентричності" засобами англійської і української мов має як подібні, так і відмінні риси. Наявність ізоморфних і аломорфних засобів орієнтації на мовця в англійській і українській мовах зумовлена своєрідністю їх лексико-граматичної будови, специфікою вираження в кожній з них "егоцентричності" і вибірковістю у доборі ознак об'єктивної ситуації при їх відображенні в мовленні.

На матеріалі суцільної вибірки з англійських текстів (обсяг 1000 сторінок) та їх відтворення в українській мові розглянемо особливості перекладу англійської "егоцентричної" лексики з англійської на українську мову. Враховуючи, що обсяг вибірки забезпечив повторюваність різнотипних прикладів розглядуваних одиниць при їх трансформації різними перекладачами з англійської мови на українську, видається доцільним припустити, що при перекладі колективний досвід перекладачів є об'єктивним фактором.

Кожний перекладач, звичайно, суб'єктивно підходить до питання добору мовних засобів, які видаються йому адекватними для передачі змісту вихідного тексту іншою мовою. Однак суб'єктивний фактор і в процесі перекладу, і в усіх інших видах мовної діяльності не означає чогось довільного, що існує поза нормою і правилами мови, а визначається можливістю виразити досліджуване поняття рядом засобів даної мови. Об'єктивний фактор процесу перекладу визначається тим, що певний факт матеріального світу може бути виражений у вихідній мові і мові перекладу різними засобами, завдяки чому й інформація про нього буде різною, а сам факт як об'єкт предметної інформації завжди буде переданий адекватно" [3].

Звичайно, при трансформації повідомлення з однієї мови на іншу виникає ряд труднощів, тому що різні мови відрізняються кількістю слів і своєю граматичною будовою. До того ж відмінності культури також впливають на спосіб і результати перекладу. Наприклад:

You are with a lucky boat [4] – укр. **Ти** тепер на щасливому човні [5].
I could go with **you** again [4] – укр. Я міг би знову ходити з **вами** в море [5] .

В обох ситуаціях мовець звертається до однієї особи. У першому випадку старий рибалка Сантьяго з оповідання Е.Хемінгуея "Старий і море" звертається до молодого хлопця, що й вимагає перекласти "you" – "ти". Друге висловлювання адресоване молодим хлопцем до старого Сантьяго. При його відтворенні на українську мову вжита форма так званої пошаної множини, яка відсутня в англійській мові: "you" – "ви"

Переклад художньої літератури забезпечується комунікативно-прагматичним методом, який полягає у виборі оптимального шляху відтворення змісту і емоційно-естетичної значимості тексту та збереження його прагматичної спрямованості. Інакше кажучи, перекладений текст повинен мати такий самий вплив на масового читача, як і вихідний текст.

Хоча комунікативно-прагматичний метод перекладу висловлювання вимагає використання різнотипних граматичних трансформацій в цільовій мові, деякі частини речення, до складу яких входять "егоцентричні" елементи, можуть бути дослівно відтворені при збереженні навіть їх послідовності. Наприклад:

I will find out [6] - укр. **Я** довідаюся [5].

Англійське речення і його український відповідник мають однакову структуру: підмет + присудок. Обидва підмети мають ті ж самі морфологічні характеристики: "I" і "я" є особовими займенниками першої особи однини в називному відмінку

Такі приклади зустрічаються рідше, ніж ті, в яких структури з "егоцентричними" словами є об'єктом перекладацьких граматичних трансформацій різних типів, серед яких часто використовуються перестановки і заміни.

При **перестановці** змінюється порядок слів у словосполученні, що є складовою частиною певного речення або ж всього речення. Наприклад:

I wouldn't like children **of mine**," he said, " to have too much to say to a man **like that**" [7].

Укр.. Я б не хотів, щоб **мої** діти – сказав він, – мали багато до діла з **таким** чоловіком, як ото панотець [8].

В українському реченні присвійний займенник "мої" і вказівний займенник "такий" стоять перед означуваними словами, тоді як в англійській мові їх відповідники /присвійний займенник в абсолютній формі mine і вираз like that/ вжиті після означуваних іменників.

Перестановки членів речення, виражених "егоцентричними" словами, часто супроводжуються іншою граматичною трансформацією – **заміною**, внаслідок якої змінюються:

граматичні ознаки словоформ /наприклад, замість форми називного відмінка власного іменника вживається форма орудного відмінка:

I knew that **I** was under observation [7] – укр.. Я знав, що за **мною** уважно спостерігають [8];

граматичні ознаки частин мови /наприклад, замість особового займенника, який вказує на певну особу, вживається іменник, який називає цю особу/:

While he had sketched, Anselmo had been watching the road, the bridge and the sentry boxes. **He** thought they had come too close to the bridge for safety ...[6] – укр.. Поки він креслив, Ансельмо стежив за шляхом, мостом і будками вартових, **старий** вважав, що вони підійшли занадто близько до мосту .. [5];

граматичні ознаки членів речення /наприклад, замість синтаксичної функції означення в англійському варіанті, "егоцентричне" слово виконує синтаксичну функцію додатка в українському реченні/:

...**his** hands trembled too much ... [4] – укр.. ...в **нього** так руки тремтіли [5];

граматичні ознаки речень / наприклад, англійське складне речення перетворюється на українське просте/:

When he smiled he used to uncover his big discoloured teeth... [7] – укр.. Сміючись, він вищирював свої великі безбарвні зуби...[8].

Застосування граматичних трансформацій веде до уникнення неадекватного буквального перекладу.

Під час перекладу "егоцентричної" лексики мають місце також різнотипні перекладацькі лексичні трансформації, тобто такі зміни лексики оригіналу, які забезпечують адекватну передачу їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик на цільову мову.

При перекладі "егоцентричних" слів часто спостерігається їх вилучення з англійського варіанту. Це не є порушення вихідного тексту, бо вилучатися можуть лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої. Так, з цільового тексту вилучаються, наприклад, займенники "we", "you", "they", якщо вони мають неозначену референцію. Англійським реченням з такими займенниками-підметами відповідають українські безособові або неозначено-особові:

"**You** make a trap ..." [4] – укр.. ...робиться щось схоже на пастку ...[5];

В українському реченні можуть вилучатися присвійні займенники, які вживаються як детермінанти /determiners/. Такі елементи визначають або обмежують значення іменника і займають позицію перед прикметниками, що передують іменнику і залежать від нього. Ці вилучені елементи вжиті в оригіналі перед назвами частин тіла, персональних речей або родичів мовця:

I drew the blanket over **my** head ...[7] – укр. Сховавшись з головою під ковдру...[8];

I approached the table and tasted **my** sherry [7] – укр. Я підкрався до столу, сьорбнув вишнівки ...[8];

My aunt brought the dish from the safe [7] – укр. Тітка вийняла страву з шафки [8].

Такі вилучення можуть також відбуватися, якщо в реченні мова йде про частини тіла, персональні речі та родичів іншої особи, яку називається або на яку вказує підмет:

You have no right to shut your eyes to any of it...[6] – укр. Ти не маєш права заплюшувати на щось очі...[5].

Усунення лексичних одиниць у тексті перекладу відбувається тоді, коли вони є тавтологічними і за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту перекладу. Лексичні трансформації "егоцентричної" лексики застосовуються тоді, коли її словникові відповідники не можуть бути використані, тому що не є адекватними з точки зору значення і контексту.

*****

1. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка. Москва, 1985. – 126 с.
2. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English in 2 v. – Oxford: Oxford University Press, 1982. – 1033.
3. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – Москва, 1975. – С. 6.
4. Hemingway E. The Old Man and the Sea. – Moscow: Progress Publishers, 1967. – 133 p.
5. Хемингвей Е. Твори в чотирьох томах, том 3. – Київ: Дніпро, 1981. – 663 с.
6. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls. – Moscow: Progress Publishers, 1981. – 560 p.
7. Joyce J. The Sisters. – In: Dubliners. A portrait of the Artist as a Young Man. – Moscow: Progress Publishers, 1982. – P. 41-48.

8. Джойс Д. Сестри // Всесвіт. – 2002 – № 5-6. – С. 94-98.

Матеріал надійшов до редакції 8.11 2004 р.

Котнюк Л.Г. Особенности перевода "эгоцентрических" слов с английского языка на украинский.

В статье рассматриваются особенности перевода "эгоцентрических" слов с английского языка на украинский, анализируются переводческие грамматические и лексические трансформации, которые обеспечивают адекватную передачу такой лексики в целевом языке.

Kotniuk L. H. The Peculiarities of the Translation of "Egocentric" Words from English into Ukrainian.

The article deals with the peculiarities of the translation of "egocentric" words from English into Ukrainian and analyses translators' grammar and lexical transformations, which provide the adequate expression of such vocabulary units in the target language.